

El títol retrobat

'El vol i la corda. Sobre la poesia de Joan Vinyoli', de Josep M. Sala-Valldaura, és una aportació important a l'estudi de l'obra del poeta

— Jordi Llavina

05/11/2020 Favas tendres #40

El del poeta i professor **Josep M. Sala-Valldaura** és un nom que, ultra els títols propis de creació (i experimentació) lírica, solc associar, d'una banda, al de Vicenç Altaió, amb qui l'any 1979 va signar la llegendària antologia *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)*, publicada per Laia, que ara fa dos anys va tenir una fèrtil continuïtat en l'obra *Mig segle de poesia catalana. Del Maig del 68 al 2018* (Proa); i, de l'altra, al de **Joan Vinyoli**, de la poesia del qual ens va donar, l'any 1985, una suggeridora aproximació: *Joan Vinyoli. Introducció a l'obra poètica* (Empúries).

Joan Vinyoli

A final dels setanta, una colla de poetes joves —com els esmentats Sala-Valldaura i Altaió, però també Jaume Creus, Josep Maria Fulquet, Jaume Pont o Àlex Susanna, entre altres— van reivindicar obertament i poderosament l'obra poètica del pare d'*El Callat*. Goso afirmar que si avui dia Vinyoli és considerat un dels noms basals de la poesia catalana del segle XX, un dels més indiscutibles, és també, i en una mesura no gens negligible, gràcies a la ferma contribució de tots aquests poetes (i crítics, i traductors) en la difusió dels seus llibres. Certament, autors sèniors molt destacats havien defensat, abans que els joves dels setanta, l'exceHència vinyoliana: Salvador

Espriu —que, com va dir en una ocasió a la dona del poeta, no sabem fins a quin punt retòricament, hauria canviat tota la seva obra per un sol vers de Vinyoli—; Joan Teixidor, que va firmar un pròleg magnífic al primer aplec d'obra completa de l'autor; Martí i Pol, corresponsal seu i també prologuista; o Feliu Formosa, el tercer dels seus prologuistes històrics. Francesc Parcerisas, força més jove que tots aquests, va escriure el pròleg per a l'últim llibre del poeta, *Passeig d'aniversari*, i s'hi va referir com "la veu més alta i impressionant de la lírica catalana contemporània" (ja corria l'any 1984, el de la mort del poeta). Però, sense desmerèixer gens l'aportació de tots aquests noms majúsculs de la poesia catalana en pro de l'autor de *Domini màgic*, els entusiàstics poetes dels setanta van familiaritzar l'obra de Vinyoli entre la joventut, una obra que, d'aleshores ençà, no ha deixat mai de figurar en l'elenc canònic. Fins i tot entre els poetes joves d'avui dia em fa l'efecte que Vinyoli continua sent una veu ben present, força més que no les de Carner o Riba. Potser hi ha influït el mestratge d'Enric Casasses, un altre dels seus partidaris. Els últims vint-i-cinc anys, a més, la poesia del nostre autor ha comptat amb alguns altres exegetes de relleu. Hi apuntaré els noms de Ferran Carbó (autor d'*Introducció a la poesia de Joan Vinyoli*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991), Xavier Macià (editor de *Obra poètica completa*, Edicions 62, 2001) i Pep Solà (a qui devem la completa biografia *La bastida dels somnis. Vida i obra de Joan Vinyoli*, CCG Edicions-Biblioteca Fundació Valvi, 2010).

Per tant, tot comptat i debatut, es podria dir que l'obra de Joan Vinyoli, a 36 anys de la mort del poeta, gaudeix d'un reconeixement notable. Ara fa sis anys, arran de la celebració del centenari del seu naixement, es va poder comprovar com l'autor continua fent amics i, encara més que això, adeptes fervorosos entre tots aquells que estimen la poesia o, fins i tot, entre els que només en fan un ús escadusser. És, doncs, una veu fonda i intemporal. Necessària. I, potser en èpoques de gran incertesa com aquesta que ens toca viure, encara més.

Segons explica l'autor, *El vol i la corda. Sobre la poesia de Joan Vinyoli* recupera el títol que tenia originàriament el seu llibre de 1985, que el codirector de la col·lecció Les naus d'Empúries, Enric Sullà, feu canviar per poc acadèmic. I sí, cal reconèixer que és menys acadèmic que no el títol més neutre que, finalment, va rebre l'obra; però a mi em sembla molt més bell i suggeridor. I més vinyolià, si se'm permet. Està relacionat amb una seqüència de la pel·lícula *Peter Pan*: el moment en què la gossa Nana vol sortir volant, finestra enllà, a l'encalç de Peter Pan i Campaneta. L'animal s'enlaira, sí, però la corda el manté fermat a terra (i a la Terra). Lúcid, Sala-Valldaura considera que aquesta lluita entre el desig d'enlairar-se i la realitat de sentir-se amarrat a terra és una característica essencial de la poesia vinyoliana ("No t'és donat volar | sobre el callat abisme"). Per tant, es tracta d'un títol *retrobat*, per fer els honors a un adjectiu que el poeta homenatjat també havia fet servir en el del seu tercer llibre, de 1951.

Josep M. Sala-Valldaura amb Vicenç Altaió (1980)

L'obra aplega tres assajos. El primer, "Joan Vinyoli: 'La finitud és un vaixell varat'", és força més breu que els dos següents; més panoràmic i, al meu entendre, no tan penetrant. Analitza l'ascendència romàntica del poeta, assenyala l'afinitat que manté amb poetes com Hölderlin i, sobretot, Rilke i Riba. Vinyoli és "un poeta crepuscular i nocturn, entusiasta però elegíac [...]. Viu conflictivament, instal·lat en el destret, a mig camí del desig i la realitat". En aquestes pàgines, Sala-Valldaura remarca, encara, la importància que tenen en la poesia del barceloní les imatges, les metàfores i les comparacions, però hi passa de puntetes i l'estudi no s'assembla gaire al treball més aprofundit sobre els símbols i altres qüestions que desenvolupa en els dos capítols següents.

El segon assaig, "Els fonaments de la poesia de Joan Vinyoli: el silenci, el somni i l'experiència", és el meu preferit, i em sembla que, a partir d'ara, qualsevol estudiós de l'obra vinyoliana hi haurà de recórrer indefectiblement. L'autor hi deixa fixada la lluita esgotadora del poeta amb el llenguatge: fins on podem dir, fins on ens és donat d'encapsular, amb paraules, una experiència transcendental. Reconec que el que més m'ha interessat d'aquest segon assaig és l'anàlisi del concepte de silenci, un concepte que, aplicat a tants autors —els anomenats, precisament, *poetes del silenci*—, no he acabat d'entendre mai: ¿com un poeta —em solc preguntar— pot aspirar al silenci si la paraula en sembla, justament, el revers, si no la refutació i tot? Doncs bé, Sala-Valldaura ho explica prou bé. El silenci no és tant una aspiració (cosa que sí que sembla que passi en altres autors) com l'efecte inevitable d'un procés de combat amb el llenguatge: "La presència/absència del silenci a la paraula poètica de Vinyoli es correspon amb un conflicte existencial (tensió entre l'actitud engrescada i la constatació de la impossibilitat o del cansament) que el llenguatge només pot dir a mitges: si el poeta aspirava a la plenitud de l'amor o de la comprensió, el poema

arriba a balbucejar-la, a migdir-la i, doncs, a migcallar-la". Per tant, un cop més la impotència expressiva com a generadora, precisament, de poesia: de reflexió sobre el llenguatge i els seus límits. A propòsit d'un poema com "Cap a les deus", l'autor reflexiona sobre "la possibilitat de dir i la impossibilitat de dir —en tot cas, sempre a l'entreforc de la incertesa". El silenci, com he deixat escrit, i també el somni són dos dels elements que explora Sala-Valldaura. Més el silenci que no el somni, però: "Es tracta d'un silenci degut almenys a tres causes: a la impossibilitat d'assolir el que l'autor pretenia, a l'ambició extrema que l'impulsa a escriure, i a la ignorància i la incertitud que la creatura, el poema, genera en el creador". De les tres raons, he d'admetre que la tercera no la veig tan clara. Però l'assagista defensa, una vegada i una altra, aquesta idea: "Si tibem el fil del pensament de Vinyoli, i ja que el cant palesa la impotència de no haver abastat el silenci, arribarem a deduir que la poesia diu menys del que hauria de dir". És evident que en tota gran poesia —i la de Vinyoli ho és— hi ha una mena d'aspiració a l'inefable. En la de l'autor de *Passeig d'aniversari* això s'adverteix nítidament (rellegiu aquest mateix llibre, l'últim, que acabo de consignar). Però jo diria que Vinyoli va anar molt enllà, en aquest propòsit: és una poesia que, com destaca Sala-Valldaura, pregunta molt; una poesia d'ambició filosòfica, d'indagació ontològica. Dit això, jo, que no el vaig conèixer personalment, gosaria afirmar que el deixeble de Riba devia sentir-se orgullós del seu torcebraç amb el llenguatge i, per contrast, amb l'inefable. L'inefable el va temptar, és evident, però ell no es va arronsar. És una opinió, no pas una intuïció, que es desprèn de la convivència des de fa gairebé quaranta anys amb la seva poesia.

Joan Vinyoli a Begur

Les de Sala-Valldaura són pàgines que a compleixen molt bé la missió d'un bon estudi: conviden a dialogar amb l'obra del poeta. De vegades, ofereixen un biaix nou per a la comprensió del text. Per exemple, jo sempre havia llegit *Llibre d'amic* com una obra mística, seguint la recomanació del mateix Vinyoli. Tot i això, tant en xerrades sobre l'autor com en diversos papers que he anat publicant aquests darrers anys, he defensat també que el concepte central del llibre és el de l'amor transcendental, i que, en poemets com el III o el VIII, es pot entendre de seguida que l'experiència amorosa a què fa referència Vinyoli no se circumscriu estrictament a un amor diví, sinó que és aplicable a tota forma d'amor —també, per descomptat, i amb tota la intensitat, a la passional—. Sala-Valldaura afirma que el tema del llibre és una "relació extramatrimonial, tot i que no necessàriament adúltera". En sigui el tema o només l'estímul compositiu, el fet és que aquesta revelació a mi em sembla ben plausible, sobretot si recordem la *temperatura moral* d'uns versos com els de l'esmentada peça vuitena, una petita obra mestra: "Vàrem emprendre un llarg, difícil, | perillós camí. I estimàvem les coses | —fossin neu o fang, | rosada o constel·lació. | I les fèiem nostres per causa | de l'amor que ens havia ensenyat com anostrar-les". Diria que l'*anostrament* del món és més connatural a dos éssers de carn i ossos que no pas a una persona i algú que participa totalment o parcial de l'essència divina.

El tercer assaig es titula "Veus, afàsies i emmudiments: *El Callat*, de Joan Vinyoli, en la tradició postsymbolista". Se centra, doncs, en l'obra més abstracta del poeta, juntament amb *Llibre d'amic* i *Cants d'Abelone*. Torna a ser una peça molt valuosa, que fa llum sobre determinats conceptes —símbols— presents des de primera hora en el vers del barceloní. El de la set n'és un de recurrent: "Per una banda, remet indirectament als conceptes filosòfics i poètics de l'aigua de les deus i de les aigües aturades. Per l'altra, tradueix d'allò més bé la instigació vital, arran tant de la inquietud com de les ganes de saber i d'unir-se pròpies de l'ésser humà". En el treball anterior, l'autor ja havia apamat l'abast del concepte de *somni* en Vinyoli. Aquí fa un pas més en aquest sentit: "De la impossibilitat d'aprehendre *del tot* la realitat, en deriva que, a *El Callat*, els pensaments i els somnis s'igualin". A mi m'ha resultat particularment atractiva la vinculació que fa Sala-Valldaura entre aquest llibre i les *Elegies de Bierville*, de Riba: "Totes dues obres pertanyen, a l'ensems, a la poesia del deseiement i a la poesia de la recerca". Una afirmació com aquesta, però, s'exemplifica en la *textura* simbòlica de tots dos títols: "Pel que fa als símbols, les afinitats d'*El Callat* amb les *Elegies de Bierville* són moltes: els camps semàntics de *camí*, *paraula*, *arbre*, *mar*, *natura* són comuns, i encara que Vinyoli tendeixi a usar-los més sovint en la identificació i definició del subjecte poètic, els idiolectes d'ambdós poetes no difereixen pas gaire quant a l'ús figurat del lèxic". A banda el de la set, que ja he esmentat, altres símbols compartits per tots dos autors són el del bosc i el del vent: "Tant en el llibre de Vinyoli com al darrer Riba, el bosc representa la vida, també pel que té de foscor i, doncs, d'incertitud; la set es lliga amb la pruija espiritual, el vent sembla relacionar-se amb l'impuls amorós i les necessitats de transcendència".

La bibliografia sobre la lírica de Vinyoli, doncs, s'enriqueix amb un nou títol important. Els admiradors del poeta de *Vent d'aram* ens n'hem de congratular.

***El vol i la corda. Sobre la poesia de Joan Vinyoli*, de Josep M. Sala-Valldaura. Institut de Llengua i Cultura Catalanes. Universitat de Girona. 82 pàgines. Girona, 2020.**